

¹⁹ Семковский С. Задачи научно-исследовательских кафедр // Наука на Украине. – 1922. – №1. – С. 12.

²⁰ Зотин О. подготовке красной профессуры // Студент революції. – 1924. – №6. – С. 33.

²¹ Столяров Я. В. Про порядок закінчення вузів // Шлях освіти. – 1926. – №1. – С. 12 – 13; Ряппо Я. Наука и научное исследование на Украине // Путь просвещения. – 1924. – №10. – С. 109.

²² Филатов В. П. Образы науки в русской культуре // Вопросы философии. – 1990. – №10. – С. 44.

²³ Ряппо Я. Наука и научное исследование на Украине // Путь просвещения. – 1924. – №10. – С. 107.

²⁴ Корбут М. К вопросу об единении между рабфакам и основниками // Знамя рабфаковца. – 1922. – №1. – С. 6.

Резюме

Парфіненко А.Ю. В пошуках причин ліквідації українських університетів (образи науки та їхній вплив на формування антиуніверситетських поглядів)

Стаття присвячена одній з малодосліджених проблем історіографії – проблемі ліквідації університетів України. Пропонується простежити, яким чином парадигмальні уявлення про соціальний інститут науки вплинули на відкидання університетів як форм організації вищої школи в Україні. Для цього було здійснено аналіз публіцистики 1920-х – початку 1930-х років з метою з'ясування поглядів авторів на роль науки за радянських умов та визначено їхній зв'язок з лініями критики університетів.

Посохова Л.Ю.

ПРАВОСЛАВНІ КОЛЕГІУМИ ТА ФОРМУВАННЯ СТАНУ ДУХОВЕНСТВА В УКРАЇНІ В XVIII СТ.

Дослідники історії освіти, педагогіки та культури традиційно відзначали демократичний характер української освіти XVII-XVIII століть, який, на їх думку, виявився серед іншого у тому, що діти представників різних суспільних прошарків навчалися в стінах одного закладу, маючи рівні права у досягненні освіти. У сучасних

дослідженнях з історії православних колегіумів України (Чернігівського, Переяславського та Харківського) сюжети щодо соціального складу учнів займають також чільне місце, а зібраний матеріал дає змогу спостерігати за динамікою змін чисельності учнів-вихідців з різних станів. На підставі цих розвідок робиться висновок про те, що з кожним десятиліттям у XVIII столітті все більш чіткою ставала тенденція до збільшення відсотку учнів, які були вихідцями з родин духовенства¹. Разом із цим, характерною рисою пострадянської історіографії стало акцентування уваги на світському компоненті навчальних курсів, які викладалися в колегіумах. Історики перш за все зосереджуються на тому, що освіта, набута в колегіумах, надавала вихованцям можливість обирати різні життєві шляхи, знаходячи застосування своїм знанням та задоволенню кар'єрних амбіцій в усіх сферах життя. Деякі сучасні дослідники, формулюючи своє розуміння „історичної місії” цих закладів, зазвичай підкреслюють, що в колегіумах, „незважаючи на церковне підпорядкування, поглиблено вивчали загальноосвітні дисципліни і готували спеціалістів передусім для різних галузей науки і культури”².

Втім, у Духовному регламенті, одному з основних законодавчих актів, яким регулювалося церковне життя у XVIII та й до певної міри у XIX століттях, його автор, Феофан Прокопович, зазначав, що учні духовних шкіл „в надію священства призначені”³. Отже, метою даної статті є постановка питання про роль православних колегіумів в процесах формування та виокремлення стану духовенства в Україні.

Проблема формування стану духовенства в Україні постала в ході дослідження різних аспектів соціальної історії України, які почали активно розгортатися останнім часом. На наш погляд, зазначена проблема є вельми цікавою вже з огляду на те, що в Україні цей стан протягом всього XVIII століття залишався відкритим. У Московській державі, на відміну від українських єпархій, замкненість духовенства вже наприкінці XVII століття набагато перевищувала замкненість всіх інших професійно-соціальних груп⁴. На шляху набуття парафіяльним духовенством всіх ознак стану та їх юридичного оформлення, а також „закриття”

для представників всіх інших станів, певну роль зіграв й освітній фактор. Хоча окремі згадки про роль духовних навчальних закладів у перетворенні духовенства на соціальний стан й зустрічаються у працях істориків церкви в XIX ст., в радянську добу ця проблема не розроблялася.

Характеризуючи законодавче поле, яке визначало діяльність православних колегіумів України в XVIII ст., слід обов'язково враховувати, що при проведенні церковної реформи, створенні Духовної колегії – Синоду й розробці Духовного регламенту, були повторені, або більш чітко сформульовані, іноді деталізовані, окремі положення, які в якості законів вже приймалися раніше. Початковою межею створення зазначеної законодавчої бази можна вважати указ від 15 січня 1708 р., який був підтверджений указом від 11 листопада 1710 р. Цими актами було встановлено, що попівські та дияконські діти повинні навчатися в грецьких та латинських школах⁵. Для реалізації цієї ідеї було прийнято ще декілька рішень, втілених в укази від 28 лютого 1714 р., 28 грудня 1715 р. та 18 січня 1716 р., в яких визначалося, що при архієрейських домах та монастирях мають засновуватися цифірні школи⁶. 19 та 28 лютого 1718 р. з'явилися укази, в яких йшлося про те, що підготовка священників має відбуватися заздалегідь, й визначалося, що для цього саме попівських дітей треба віддавати вчитися до шкіл⁷. Отже, наведені законодавчі акти, які приймалися у досинодальний період, вже відбивають зв'язок, який було встановлено між призначенням на духовні посади та набуттям освіти дітьми духовенства. Аналіз тексту цих указів дає змогу стверджувати, що для них була характерна певна декларативність, й скоріше формулювалися наміри, аніж визначалися конкретні шляхи реалізації цих завдань, наприклад, щодо розв'язання матеріальних проблем заснування та забезпечення шкіл. Не відзначалися чіткістю й положення про посадових осіб, на яких покладався обов'язок заснування шкіл.

Духовний регламент, затверджений 25 січня 1721 р., з належною мірою чіткості поставив питання обов'язкової освіти для дітей духовенства, визначив її необхідність та значення. У цьому законодавчому акті вперше була докладно описана „схема”

заснування школи (надано відповіді на ряд конкретних питань). Крім того, Феофан Прокопович надав розгорнуте описання основних засад функціонування цих шкіл, організації навчального процесу та основних напрямків виховної роботи⁸. Саме тому можна погодитися із дослідниками XIX – початку XX ст. в тому, що тільки Духовний регламент став справжнім поштовхом до заснування шкіл для дітей духовенства⁹. Вивчення законодавчої бази вочевидь необхідно, оскільки в роботах сучасних дослідників спостерігається певна плутанина, в результаті чого встановлення обов'язкового освітнього цензу для отримання духовної посади пов'язують як з серединою XVIII ст., так й з початком XIX ст.¹⁰. Посилання дослідників на пізніші за часом укази, прийняті після Духовного регламенту, які в свою чергу повторювали вже існуючі норми, закріплені Регламентом, було притаманне й радянській історіографії¹¹. Але слід також зважати на те, що закони далеко не завжди втілювалися в життя, їх запровадження набувало регіональної специфіки.

Для розуміння механізму поповнення стану духовенства та з'ясування ролі православних колегіумів, слід нагадати, що в Гетьманщині та Слобожанщині заміщення священно- і церковнослужительських посад відбувалося шляхом парафіяльних виборів. Отже, духовенство як суспільний прошарок залишалося відкритим для представників різних суспільних груп. При цьому слід зауважити, що право спадкового заміщення церковно-парафіяльних посад також мало місце, хоча воно значно поступалося традиції виборності¹². Протягом всього XVIII століття однією з ознак церковного життя в Гетьманщині та Слобідській Україні як раз й стала боротьба виборного начала зі спадковим. На територіях же власне російських, на яких практика спадковості вже давно перемогла, ця проблема, звісно, вже не стояла (хоча виборність теж зустрічалася в окремих випадках). Отже, законодавчі норми про навчання дітей духовенства, які приймалися в Російській імперії в XVIII ст., на практиці застосовувалися в достатньо різних умовах, при перевазі однієї з двох традицій улаштування на церковні посади. Якщо ми прагнемо зрозуміти шляхи формування стану духовенства в Україні, ми маємо

подивитися на цей процес також з урахуванням „шкільного фактору”. Наскільки цей фактор був вирішальним? Чи можна казати, що саме він зруйнував традицію виборності парафіянами кліру й визначив „закриття” духовенства як стану в Україні? Такі питання ще не ставилися дослідниками, хоча, на нашу думку, є вельми цікавими.

У тексті Духовного регламенту при формулюванні вимоги щодо обов’язкової освіти для дітей духовенства, було зроблено примітку про те, що висвячення на посади виключно осіб, які закінчили школу, буде здійснюватися лише тоді, коли самих цих шкіл буде створено в достатній кількості. Наявність цього зауваження зайвий раз засвідчує, що на просторах Російської імперії таких шкіл було вкрай мало, а ті, що існували, переважно надавали початкову освіту. Єпископи російських єпархій змушені були ще довго призначати на церковні посади дітей духовенства, які не пройшли через школу, оскільки таких закладів просто не існувало. Втім, очевидно, що діти духовенства були більше обізнані з порядком церковної служби, ніж інші, що й ставало одним з важливих факторів закріплення спадковості професії.

В українських землях кількість освітніх центрів в перші десятиліття XVIII ст. збільшується, в тому числі, у 1700 р. засновується Чернігівський, у 1726 р. – Харківський, у 1734 р. – Переяславський колегіуми, які орієнтувалися на навчальні традиції Києво-Могилянської академії. Відомо, що в цих закладах навчалися сотні учнів. Отже, в Україні, при наявності потужних навчальних закладів, проблема дотримання освітнього цензу при заміщенні духовних посад не стояла настільки гостро, як в Росії. До того ж, характерною рисою діяльності єпархіальних архієреїв в Україні було те, що вони постійно й активно виступали за освіту духовенства. Загальновизнаним в літературі є той факт, що українські церковні діячі зіграли важливу роль в розвитку освіти в Україні та Росії. Втім, варто звернути увагу й на такий момент, як боротьба архієреїв з парафіяльними виборами, в якій питання освітнього цензу було суттєвим фактором впливу на парафії. Певною ознакою часу стало намагання єпархіальних архієреїв отримати більший вплив на життя своїх єпархій, й реалізацією

таких намірів стала боротьба з парафіяльними виборами. Відомий дослідник історії церкви П. Знаменський, який одним з першим досліджував проблеми становища духовенства в XVIII ст., зазначав, що в Україні, незважаючи на порівняно велике розповсюдження шкільної освіти в середовищі духовенства, парафії мали такий величезний вплив на всі справи, особливо на вибір духовних отців, що в багатьох випадках взагалі усували архієреїв від влади. Парафії в Україні, зазначав П.Знаменський, просто „не могли терпіти, щоб архієрей посилав до них отців без їх вибору та згоди”¹³.

Для правильного розуміння зазначеної ситуації, в якій відбувався конфлікт інтересів, необхідно сказати про те, що на законодавчому рівні парафіяльні вибори як такі в цей час не були заборонені. Отже, реальний вплив з боку архієреїв на парафії, а також на вибір кандидатури на вакантну духовну посаду, ставав можливим, якщо вони наполягали на необхідності чіткого дотримання в цьому випадку відповідного освітнього цензу. На такі висновки наводять спостереження за конфліктами, які часто-густо відбувалися у перші десятиліття XVIII ст. в українських єпархіях. Яскравою ілюстрацією виступає конфлікт, який розгорнувся між чернігівським архієпископом Іродіоном Жураківським та парафіянами, козацькою старшиною Стародубського полку. Коли архієпископ послав на вільне місце однієї з церков І. Якимовича (який здобув високу освіту, закінчивши клас філософії), парафіяни не схотіли навіть слухати кандидата, оскільки були обурені самим фактом того, що претендент не був їх обранцем. До конфлікту були залучені парафіяни, старшина, гетьман (до нього звертався по допомогу архієпископ), летіли скарги до Сенату. У цій боротьбі архієпископ зазнав поразки, й результатом стало навіть звільнення ієрарха з кафедри¹⁴. Подібні ситуації мали місце і в інших єпархіях, й з цього приводу навіть був прийнятий іменний указ Анни Іоаннівни від 24 квітня 1735 р.¹⁵. Причиною прийняття указу, як зазначалося в ньому самому, було те, що в „Малій Росії архієреї в своїх єпархіях своєю волею й бажанням... в міста та села без згоди старшин та власників, й парафіян примусово попів та дяків направляють”. В результаті, київському, чернігівському та переяславському архієпископам наказувалося, щоб „вони в міста та

села без згоди парафіян попів та дяків примусово не посилали”. (До речі, вивчаючи скарги до Сенату, можна знайти пояснення підтримки імператрицею виборного порядку, однак цей сюжет виходить за межі даного дослідження).

Зафіксована указом ситуація була характерною не тільки для Гетьманщини, але й також для Слобожанщини, оскільки процеси в церковному житті цих регіонів розвивалися паралельно. Д.І.Багалій, описуючи духовенство та парафії Слобідської України зазначав, що белгородські архієреї „вели боротьбу з мирянами проти їх змагань вибирати попів”¹⁶. Особливо відзначився боротьбою з виборами белгородський єпископ Йоасаф Голенко¹⁷. Хоча, слід відзначити, що й цей ієрарх, й Іродіон Жураківський виступали також й проти спадкоємців, які без отримання освіти прагнули здобути церковні місця.

Дослідження практики виборів на посади священно- і церковнослужителів, яке було розпочато дослідниками у XIX – на початку XX ст., на жаль, перервалося на багато десятиліть. Сьогодні деякими істориками такі студії поновилися. Зокрема, В.В. Ластовський розглядає традиції виборності, які продовжували існувати в Україні в XVIII столітті, на матеріалах Переяславсько-Бориспільської єпархії¹⁸. Документи духовних консисторій (управлінь) українських єпархій (які відклалися переважно в Центральному державному історичному архіві України в м. Києві) надають цікавий матеріал, який дозволяє побачити наскільки освітній ценз кандидатів на посади впливав на процес виборів. Очевидно, що з середини XVIII століття, й з кожним десятиліттям все більше, кандидати на вільні місця мали відповідну освіту. О.П. Крижанівський та С.М. Плохій пишуть про освітній ценз як одну з необхідних умов при виборах дяків парафіями на Гетьманщині та Слобожанщині¹⁹. У переважній більшості архівних справ про затвердження на посадах, яке відбувалося після виборів у відповідній парафії, зазначалося, що кандидат вчився у одному з колегіумів (або ж академії), принаймні закінчив граматичні класи. Наведемо у приклад декілька справ про вибори священників, які відбулися в різних парафіях Переяславсько-Бориспільської єпархії у 1780 році. У відомостях про всіх кандидатів було зазначено, що

вони вчилися в Переяславській семінарії²⁰. Подібна ситуація є типовою. Отже, можна побачити, що в XVIII ст. в Україні дотримання вимоги законодавства щодо освітнього цензу на посади священно- і церковнослужителів на практиці поєднувалося та співіснувало з інститутом парафіяльних виборів на церковні посади. Збільшення кількості випускників колегіумів не означало припинення практики виборів як такої. Парафіяльні вибори були заборонені законодавчо тільки наприкінці XVIII ст., у 1797 році (хоча в окремих випадках в Україні вони зустрічалися й у XIX ст.).

Разом із цим, у XVIII ст. у законодавстві Російської імперії відбивається процес все більш чіткого юридичного оформлення всіх ознак соціальних стану духовенства. Була зафіксована така важлива ознака стану як спадковість професії. Усе законодавство Російської імперії XVIII ст. просякнuto двома принципами, які більш-менш послідовно впроваджуються в життя. Ці принципи можна сформулювати так: кожен навчається тому, що є професією його батька; ніхто сторонній не може бути допущений до цієї професії. Як ми бачили на прикладі ряду законів, а також Духовного регламенту, духовна освіта ставала однією з форм професійної освіти, яка була щільно пов'язана з розвитком станів. Втім, важливо відмітити, що у законодавстві так й не знайшли підкріплення привілеї „вчених” кандидатів перед спадкоємцями²¹. На практиці існувало багато обставин, які ускладнювали прихід обраного парафією кандидата при наявності спадкоємців (наприклад, однією з найбільших перепон матеріального характеру була необхідність викупити у спадкоємців будинок попереднього священника тощо). У випадках, коли спадкоємець навчався в духовній школі, всі права були на його боці, й без будь-яких ускладнень він претендував й займав місце батька. Отже, духовна школа ставала одним з факторів, який сприяв розвитку спадковості професії. У 1730-ті роки, окрім названих, була прийнята ще низка указів, якими духовенство зобов'язувалося посилати своїх синів на навчання до духовних семінарій²². Прийняття цих законодавчих актів логічно пов'язувалося із так званими „розборами” духовенства, які проводилися урядом у XVIII ст. (1722, 1769, 1784 рр.). Метою „розборів” було намагання уряду чітко визначити

чисельність духовного стану та встановити постійні парафіяльні штати. Важливо відмітити, що обов'язковість навчання в духовних семінаріях стала однією з умов, зафіксованих при „розборах” духовенства²³.

Як зазначалося, єпархіальні архієреї в Україні надзвичайно активно впроваджували освіту в середовищі духовенства. На підтвердження цього, дослідники перш за все наводять укази, які видавали українські архієреї, якими й спонукали духовенство своїх єпархій віддавати своїх синів до колегіумів²⁴. Однак, окрім цих, безумовно важливих кроків, діловодна документація духовних консисторій українських єпархій свідчить про декілька напрямків діяльності архієреїв, спрямованих на те, щоб всі діти духовних осіб пройшли через школу. Серед таких дій - регулярний збір даних про дітей священно- і церковнослужителів, з відомостями про ступінь їх грамотності, розбір випадків ухилення від навчання та штрафування батьків, боротьба із втечами учнів з колегіумів²⁵. Кожен з цих напрямків заслуговує окремого дослідження, оскільки показує як через практику повсякденного життя відбувався перехід до інших принципів влаштування на посади священноцерковнослужителів²⁶.

Названі кроки, здавалося б, вже остаточно „закривали” духовенство від проникнення представників інших станів. Однак, в українських єпархіях шкільний фактор мав ще одну особливість впливу на формування стану духовенства. Як уже зазначалося, у колегіумах протягом всього часу їх існування навчалися вихідці з усіх станів суспільства. Отже, через відкриті двері православних колегіумів зберігалася можливість вступу до стану духовенства представників різних суспільних прошарків.

Ще одним важливим етапом на шляху набуття духовенством всіх ознак суспільного стану було обмеження виходу на світські посади зі стін духовних семінарій Російської імперії. Відповідні акти були прийняті на межі XVIII-XIX століть. Однак, незважаючи на існування таких заборон, практика демонструє, що вихід на цивільні посади учнів колегіумів продовжувався й у перші десятиліття XIX ст. У колегіумах України все ще зберігався всестановий склад учнів, тому вихід на цивільні посади

продовжував залишатися звичайною практикою. У XVIII ст. розгляд в консисторіях справ про звільнення із колегіумів дітей священно- і церковнослужителів їх та вступ на цивільну або військову службу був звичною справою, й рішення про це приймалися без будь-яких ускладнень²⁷. Оскільки чисельність учнів колегіумів завжди була значною, їх перехід до інших відомств не призводив до різкого зменшення числа кандидатів на церковні посади, й у цьому сенсі не представляв загрози для поповнення стану. Нарешті, сама держава постійно викликала учнів колегіумів до інших відомств. Така практика найчастіше стосувалася медико-хірургічних закладів, які потребували гарних знань учнями латинської мови²⁸. Архівні документи свідчать про ретельне виконання указу Синоду від 26 вересня 1797 р., який зобов'язував регулярно направляти учнів для вивчення медицини²⁹. Регулярний вихід учнів колегіумів до цивільних відомств спостерігаємо до 20-х років XIX ст. Рішення про дозвіл на такий перехід постійно приймалися у Вченому комітеті при Синоді, створеному у 1808 році³⁰.

Отже, парафіяльне духовенство протягом XVIII століття набуває всіх ознак стану, які поступово закріплюються у законодавстві. У процесі перетворення духовенства на соціальний стан важливу роль зіграли декілька обставин, а саме: обмеження доступу та вільного виходу зі складу духовенства, утискання права вибору парафіянами кліру, узаконення практики спадковості церковних посад. Вирішальним же фактором виокремлення та соціальної замкнутості духовенства, на нашу думку, стала вимога спеціальної духовної освіти для вступу на церковну службу. Православні колегіуми України в XVIII столітті не тільки суттєво впливали на всі складові процесу формування стану духовенства, але й зумовили специфіку протікання цього процесу в українських спархіях.

Примітки

¹Дем'янчук В.М. З історії заснування Переяславського колегіуму // Сковорода Григорій. Дослідження, розвідки, матеріали: Зб. наук. Праць. – К., 1992. – С. 370; Посохова Л.Ю. Харківський колегіум

(XVIII – перша половина XIX ст.). – Харків, 1999. – С. 46-47; *Травкіна О.І.* Чернігівський колегіум (1700-1786). – Чернігів, 2000. – С. 54.

²*Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні. Нариси.* (X – початок XX ст.). – К., 1991. – С. 83.

³*Полное собрание законов Российской империи* (ПСЗ РИ. I). – Т. 6. – № 3718.

⁴*Миронов Б.Н.* Социальная история России периода империи (XVIII – начало XX в.): В 2 т. – СПб., 1999. – Т.1. – С. 98, 100.

⁵ПСЗ РИ. I. – Т.4. – № 2186, 2778.

⁶ПСЗ РИ. I. – Т. 5. – № 2780, 2971, 2979.

⁷ПСЗ РИ. I. – Т. 5. – № 3175.

⁸ПСЗ РИ. I. – Т. 6. – № 3718.

⁹*Верховский П.В.* Учреждение Духовной коллегии и Духовный регламент. К вопросу об отношении церкви и государства в России. Исследование в области истории русского церковного права. – Ростов-на Дону, 1916. – Т.1. – С. 406.

¹⁰*Ластовський В.В.* Переяславсько-Бориспільська єпархія у XVIII ст. – Дис... канд. іст. наук. – К., 1998. – С. 141; *Степаненко Г.В.* Освітня діяльність православного духовенства в Україні (XIX- поч. XX ст.). – Дис... канд. іст. наук. – К., 2002. – С. 89-90.

¹¹*Титов Ю.Н.* Процесс огосударствления церкви в XVIII-XX вв.// Вопросы научного атеизма. – М., 1988. – Вып. 37. – С. 180.

¹²*Знаменский П.* Приходское духовенство в России со времени реформы Петра. – Казань, 1873. – С. 11.

¹³*Знаменский П.* Приходское духовенство в России со времени реформы Петра. – Казань, 1873. – С. 18-19.

¹⁴*Знаменский П.* Приходское духовенство в России со времени реформы Петра. – Казань, 1873. – С. 58.

¹⁵ПСЗ РИ. I. – Т. 9. – № 6724.

¹⁶*Багалій Д.І.* Історія Слобідської України. – Харків, 1990. – С. 179-183.

¹⁷*Филарет (Гумилевский).* Историко-статистическое описание Харьковской епархии. – Харьков, 1859. – Отд.1. – С. 20.

¹⁸*Ластовський В.В.* Переяславсько-Бориспільська єпархія у XVIII ст. – Дис... канд. іст. наук. – К., 1998. – С. 140-142.

¹⁹*Крижанівський О.П., Плохій С.М.* Історія церкви та релігійної думки в Україні: У 3 кн. – К., 1994. – Кн. 3. – С. 134-135.

²⁰ Центральний державний історичний архів України (ЦДІАУК), м. Київ. Ф. 990. - Оп. 1. - Спр. 1395.

²¹ Знаменский П. Духовные школы в России до реформы 1808 года. - Казань, 1881. - С. 88-89.

²² ПСЗ РИ. I. - Т. 7.- № 5518; Т. 8. - № 5882, 6060, 6287; Т.10. - № 7361, 7364, 7660, 7749, 8287, 8291

²³ Знаменский И. Положение духовенства в царствование Екатерины II и Павла I. - М., 1880. - С. 67, 72, 75.

²⁴ Посохова Л.Ю. Харківський колегіум (XVIII – перша половина XIX ст.). - Харків, 1999.- С. 37-39; Травкіна О.І. Чернігівський колегіум (1700-1786). - Чернігів, 2000. - С. 51-53.

²⁵ ЦДІАУК. Ф. 990. - Оп.1. - Спр.331, 369, 478, 537,538, 539, 753, 1709; Ф. 961. - Оп.1. - Спр. 37, 69; Ф.1973. - Оп. 1. - Спр. 87, 129, 108, 2098, 2101, 2124; Ф. 2007. - Оп. 1. - Спр. 128, 417; Ф. 2009. - Оп. 1. - Спр. 463, 474.

²⁶ Посохова Л.Ю. «Утеча від науки» (сторінки повсякденного життя учнів колегіумів України XVIII століття) // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Історія. - 2006. - Вип. 38.

²⁷ ЦДІАУК. Ф. 990. - Оп.1. - Спр. 1304, 1443, 1444.

²⁸ Верхратський С.А., Заблудовський П.Ю. Історія медицини. - К., 1991.- С. 221.

²⁹ Посохова Л.Ю. Харківський колегіум (XVIII – перша половина XIX ст.). - Харків, 1999.- С. 132.

³⁰ Російський державний історичний архів (м. Санкт-Петербург). Ф. 802. - Оп. 1. - Спр. 139. - Арк. 29, 32,84; Спр. 1717, 9455.

Резюме

Посохова Л.Ю. Православные колегіумы и формирование сословия духовенства в Украине в XVIII в.

В статье анализируются основные факторы, которые повлияли на процесс превращения духовенства в сословие в XVIII веке. На основании анализа законодательных актов и архивных материалов, которые отображают особенности практики поступления на духовную службу в Украине в XVIII веке, делается вывод о решающем значении образования для окончательного формирования сословия духовенства. Православные колегіумы Украины не только существенно повлияли на

все составляющие процесса формирования сословия духовенства, но и обусловили специфику его протекания в украинских епархиях.

Скиданова А. В.

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК БЛАГОВІЩЕНСЬКОГО РИНКУ М. ХАРКОВА (30-ТІ РОКИ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Благовіщенський ринок Харкова має більш ніж півторасти річну історію, найбільш яскравою сторінкою котрої є дореволюційний період, коли саме даний торговий осередок відіграв провідну роль у забезпеченні населення продуктами харчування та рядом промислово-ремісничих товарів широкого споживання. Через відсутність спеціальних досліджень, питання становлення та розвитку Благовіщенського ринку протягом означеного періоду залишається маловивченим і потребує всебічної наукової розробки.

Метою даної статті є висвітлення головних складових розвитку Благовіщенського ринку, аналіз його місця в системі товарозабезпечення Харкова, визначення ролі даної структури у повсякденному житті. Дослідження проводиться на основі справочинної документації Харківської міської Думи, видань Харківської міської Управи та даних загальноросійських статистичних видань.

Початок історії Благовіщенського ринку може бути пов'язаний з кількома датами. Перша з них – 1834 р. – рік, коли місто придбало у свою власність 30 десятин території майбутнього ринку за р. Лопань, поблизу Благовіщенської церкви, з метою перенесення на дану ділянку торгу з Михайлівської площі та торгових закладів, розміщених під Університетською гіркою¹. Проте, будівництво торгових закладів і початок торгівлі з них розпочалися дещо пізніше. 31 жовтня 1835 р. Слобідсько-Український губернатор дав дозвіл на виконання пропозиції Харківського міського товариства щодо забудови нової торгової площі сімдесятьма крамницями та трьома флігелями, після чого поміж харківськими підприємцями